“Kosovo uznávat nemáme, hlasy celé romské vesnice tam koupíte za pytle mouky”, říká bývalý pozorovatel z OBSE

- CZ24 News | 27. září 2019

PRAHA Nedávná slova prezidenta Miloše Zemana o „oduznání“ Kosova ze strany České republiky vyvolala po delší době debatu o stavu srbsko-kosovského zamrzlého konfliktu. Podle dlouholetého mezinárodního volebního pozorovatele Tomáše Evana by odvolání uznání kosovské samostatnosti mělo být českou morální i logickou povinností.

Evan vyjížděl s českým ministerstvem zahraničí jako pozorovatel do Bosny či Kosova už od roku 1998. Jeho zkušenosti ze zahraničních misí vyvrcholily pozorovatelskou misí v Albánii v rámci Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE). O tom, že Kosovo není na mezinárodní scéně nic výjimečného a jak se tam nakupují hlasy ve velkém, hovoří v rozhovoru pro Lidovky.cz.

Lidovky: Co jste dělal přímo v Kosovu?
Museli jsme jim postavit kompletně celou volební infrastrukturu, od volebních komisí až po plakáty pro veřejnost. Což se děje v případě, kdy je území pod mezinárodní správou. Tehdy mají mise OBSE mnohem větší pravomoci, než mají při obyčejných pozorovacích misích. Později jsem tam jezdil i jako pozorovatel Úřadu pro demokratické instituce a lidská práva (ODIHR).

Lidovky: Tvrdíte, že postoje ke Kosovu nejsou konzistentní. Proč?
Postoje ke Kosovu jsou obecně často velmi iracionální a nekoherentní. Což ostatně není jen otázka Kosova, takové paradoxy jdoucí proti logice vidíme všude, a to včetně případů života a smrti. Například američtí republikáni jsou proti potratům, ale zároveň pro trest smrti. Demokraté přesně naopak. Tak máme tedy právo odejmout život, nebo ne? Správně odsuzujeme nacisty za eugeniku, genetické šlechtění lidské rasy. A my přitom provádíme genetické skeny nenarozených dětí, v rámci umělého oplodnění umíme zajistit určité pohlaví či barvu očí. To je přece také eugenika, byť na to nejdete cestou zabíjení.

Lidovky: A není tedy Kosovo v něčem přece jen výjimečný případ?
Není to žádný speciální případ, ač na něj byla snaha tak nahlížet. Je to prostě jen další případ, kdy se silné státy rozhodly, že zasáhnou a poruší suverenitu jiného státu, v tomto případě Srbska. Byla to otázka moci. Mocné státy měly zkrátka možnost vybombardovat civilní a vojenskou infrastrukturu, což udělaly. Samozřejmě i se svými omyly, jako bylo zasažení vlaků či čínské ambasády. Chtěly tím donutit politickou reprezentaci Srbska, aby se vzdala části svého suverénního území, neboť nesouhlasily s tím, jak jej spravuje. Přes to všechno se nejdále v dokumentech OSN dostaly k pojmu autonomie, o nezávislosti se nikdy nemluvilo.

Lidovky: Proč tedy spor nevyřešil mezinárodní soudní dvůr?
Po jednostranném vyhlášení samostatnosti Kosova se Srbové snažili získat stanovisko od mezinárodního soudního tribunálu, zda je vyhlášení samostatnosti Kosova právně v pořádku. Ten jen ale šalamounsky formulovanou zprávou vlastně pověděl, že to nechce rozhodovat. Napsali, že by o tom sice rozhodnout mohli, ale rozhodli se, že to neudělají. Přitom po právní stránce je to přesně ten orgán OSN, který by o tom rozhodnout měl. Politický tlak ze strany států, které Srbsko bombardovaly, musel být tehdy enormní. Tlak ustoupil až teď s nástupem Donalda Trumpa a některé

státy se Kosovo rozhodly oduznat. Myslím, že bychom měli být mezi nimi.

Lidovky: Proč?
Je sice obrovská ostuda, když stát mění své stanovisko, to je jasné. Podle mě je ale ostuda ještě větší, že jsme měli možnost odmítnout uznání, ale neudělali jsme to. Změnit naši pozici by byla menší ostuda, než pokračovat v uznání státu, který státem nikdy nebyl, a být by ani neměl. Nemá žádné skutečně historické vazby. Kosovská identita jim byla naroubována, aby se odlišili od Albánců v Albánii. Je to prostě stejné etnikum v jiné zemi, takových je ostatně po světě spousta. Mohli jsme být jako Slováci, kteří mají jednoznačné stanovisko, jež podporuje většina obyvatel. To neznamená, že mají s Kosovem špatné vztahy, naopak, jsou tam velmi aktivní.

Lidovky: Proč tehdy česká vláda podle vás přistoupila k uznání?
Argumenty, které se tehdy objevovaly v médiích, byly neuvěřitelné. Vzpomínám si, že se říkalo, jak tím Srbům pomáháme, protože Albánci mají výrazně vyšší porodnost a zahltili by jim celou zem. Nebo jak vyděláme na ekonomické obnově Kosova. Jen to přisypávalo sůl do ran té šílené ostudy, co jsme si na sebe upletli. Zkrátka nekonzistentní, nemorální a ve všech ohledech špatné rozhodnutí. Zatímco s Albánií nemáme historické vazby prakticky žádné, se Srbskem máme bohatou a velmi dlouhou přátelskou historii. Dá se to tedy také vnímat jako zrada Srbů.

Lidovky: Mohli bychom Kosovo přirovnat třeba ke Katalánsku?
S tím bych to srovnával nerad, Španělé do toho nevstupovali s mnoha lety brutální policejní akce. Situace se v Katalánsku oproti Kosovu přeci jen liší, Srbové tam zasahovali velmi tvrdě.

Lidovky: A co Severní Irsko?
Přesně tak, to je nejpřesnější příměr. Považuji se za anglofila, ale mohu říct, že Britové se v Severním Irsku dopouštěli skutečně brutálního násilí. V tom konfliktu zemřelo nějakých tři a půl tisíce lidí, což je více, než jsou nejodvážnější odhady při kosovské krizi. Jednalo se o etnický, nábožensky motivovaný konflikt, velmi podobně tomu v Kosovu. Idea, že by se ministryně zahraničí USA Madeleine Albrightová rozhodla vybombardovat Londýn, je přitom nepředstavitelná.

Lidovky: Jak tedy hodnotit to konečné řešení, kterým byla určitá míra autonomie?
Autonomní územní celky se vyskytují všude po světě. Pokud by se změnily postoje některých představitelů západních zemí, k čemuž podle mého nedojde, mohlo by to dopadnout skutečně rozsáhlejší autonomií. Nyní to však vnímám jako zamrzlý konflikt, nic podstatného se tam nestane. Srbům se zřejmě podaří přesvědčit několik dalších států, aby Kosovo oduznaly, přičemž pevně doufám, že se k nim přidáme také. V OSN by zastánci uznání ztratili nadpoloviční většinu.

Lidovky: Srbové by rádi vstoupili do Evropské unie, jak se k tomu staví ona?
To je otázka. Pokud Srbové uzavřou všechny přístupové kapitoly, zůstane jen ta o „normalizaci“ vztahů s Kosovem. Ale pokud si Srbové budou muset zvolit mezi suverenitou svého území včetně Kosova, nebo Evropskou unií, vyberou si jako jakýkoliv jiný stát vždy své území. Ztráta sedminy území by znamenala porážku a další ponížení. Srbsko je po mnoha stránkách na úrovni Chorvatska, členského státu EU, takže bude zajímavé sledovat, jak se k němu EU postaví.

Lidovky: Byla by samostatnost Kosova kompromisním řešením?
Tím by byla autonomie, kterou už ale měli v minulosti. S postupnou demokratizací srbské politiky by ale navíc zřejmě úroveň autonomie stoupala. Odejmout ji už ve skutečně demokratickém státě nebude možné. Co se týče připojení Kosova k Albánii, to podle mě nebyla nikdy reálná možnost a fungovalo to spíše jako strašák prokremelských sil. Takové proudy pochopitelně existovaly, ale nebyly rozhodně dominantní.

Dovolím si dokonce říct, že se Albánci v Albánii a v Kosovu nemají příliš v lásce. Dlouholetá

zkušenost života ve dvou různých státních útvarech se na nich nesmazatelně podepsala. Přitom v Kosovu se měli Albánci nepoměrně lépe, než v maoistické Albánii Envera Hodži. Jugoslávie byla oproti tomu s nadsázkou růžová zahrada. Jako ekonom si dovolím říct, že na tom v Kosovu byli lépe i po rozpadu Jugoslávie.

Lidovky: Jakou roli hrálo Rusko v otázce uznávání nezávislosti Kosova?
Kosovo je pro Rusy jen takové vyjednávací závaží. Samozřejmě tam funguje slovanská vzájemnost, nicméně Srbové se v minulosti několikrát přesvědčili, že na velkého ruského bratra spoléhat nemohou. Srbsko by mělo rádo jistotu západních struktur, v tom bych opět viděl srovnání s Chorvatskem. Liší se totiž prakticky jen v náboženství, kdy Chorvaté jsou katolíci, zatímco Srbové patří k pravoslaví.

Lidovky: Hraje náboženství v kauze Kosovo roli?
Srbové i Albánci jsou, co do náboženství, spíše vlažní. Samozřejmě v Kosovu větší počty zahalených žen potkáte, ale není to nic výrazného. Na druhou stranu se tento trend zvyšuje.

Lidovky: Proudí do Kosova radikální islám jako export z některých arabských zemí?
O Kosovu si to tvrdit netroufám, o Albánii už ano. Zažíval jsem tam situace, kdy v kostele vyzváněly zvony, zatímco muazzín se je snažil z minaretu překřičet. Tato vyloženě neduchovní stránka náboženského soutěžení se objevovala často. Na severu jsem dokonce narazil na islámskou sektu tzv. Bektashi, které šéfoval jeden zhruba šedesátiletý svářeč.

Vedl ji proto, že ji kdysi vedl jeho dědeček. Tato sekta totiž tvrdila, že obě náboženství sdružuje, což mě jakožto člověka znalého Bible i Koránu zaujalo. Ptal jsem se toho pána, jak to ta sekta tedy dělá. Ukázal jen na jeden gobelín a řekl, že všechno je tam. Podle mě ani jednu ze svatých knih nečetl a vedení sekty mu spadlo do klína. Takové komunity je pak pro skutečně zapálené muslimy snadné převzít a zradikalizovat.

Lidovky: Jaký myslíte, že je výhled na skutečně plošné oduznání Kosova?
Nemyslím, že něco takového může přijít. Ten konflikt je skutečně zamrzlý a za našich životů se pravděpodobně nezmění. Zůstane ve stejném stavu jako konflikty v Abcházii či Severní Osetii, jen pod mnohem větším drobnohledem. Problém se nevyřeší ani na Radě bezpečnosti OSN, a to kvůli odlišným názorům Ameriky, Velké Británie a Číny s Ruskem. Takže globální postoj se asi nezmění, ten český ale ještě může. Měli bychom se například podle stejné logiky postavit také proti anexi části Západního břehu, který plánuje v Izraeli premiér Netanjahu, byť máme s Izraelem výtečné vztahy.

Lidovky: Nebude se chtít Srbsko klepající na brány EU přece jen nějak domluvit a otázku Kosova urovnat?
Srbové zašli až na okraj uznání samostatnosti Kosova, jak už jsem ale říkal, dál nezajdou. V několika dokumentech nabídli Kosovu rozsáhlou autonomii, takže možnosti jsou už omezené.

Lidovky: Jako to vlastně v Kosovu funguje dnes?
To je jeden z aspektů, který je problematický. Celá vládnoucí garnitura, ať už kolem Ramushe Haradinaje nebo Hashima Thaciho ‚je velký průšvih. Kdyby neměla explicitní krytí od západních mocností, dávno museli všichni z nich skončit před soudem. V Kosovu si o tom povídají všichni. Zmizelo velké množství svědků, kteří odmítají vypovídat, nebo se po nich prostě slehla zem.

Lidovky: Zásah v Srbsku tedy asi nehodnotíte jako oprávněný?
Zásah byl motivován snahou zasáhnout proti režimu, který vedl Slobodan Miloševič, učebnicový válečný zločinec. Tím chci říct, že za zásahem byly i dobré důvody. Obecně ale Amerika štěstí s odůvodněním zahraničních intervencí ani jejich provedením nemá, stačí se podívat do nedávné minulosti. Podívejte na Kosovo, Irák se také nepovedl, Libye se nepovedla vůbec.

Lidovky: Jaký režim tedy v Kosovu – nestátní entitě – momentálně panuje?
OBSE vždy říkávala prostřednictvím ODIHRu o Kosovu a Albánii, že dělají dva kroky vpřed a jeden zpátky. V praxi to znamenalo třeba tzv. nákup voleb. Funguje to tak, že kandidát čeká v nějakém podniku nedaleko volební místnosti, zatímco z té někdo vynese čistý volební lístek, který tam dostal.

Lístky tam totiž nechodí voličům domů. Lístek přinese kandidátovi, který zaškrtne své jméno a pošle ho zpět. Ten dostane od komise nový volební lístek, ale hodí do urny ten označený. Za ten prázdný pak od kandidáta dostane zaplaceno. V některých problematických oblastech Albánie a Kosova to byl zcela standardní model.

Lidovky: Kolik stojí jeden hlas?
Liší se to. Třeba v případě Romů jsem zažil pytle s moukou pro celou vesnici, u běžného vesnického obyvatelstva to byly desítky eur, maximálně ale do 40 eur. Voliči se takto vozí autobusy do míst, kde je spřízněná volební komise, takže jakmile vidíte někde v horách autobusy plné lidí, víte, že tam musíte ihned někoho poslat na pozorování.

Lidovky: Když o tomto ví OBSE, proč drží západní státy ochrannou ruku nad kosovským režimem?
Takové problémy ale byly také v Albánii či sousední Bosně, není to tedy nic výjimečného. Ne pro všechny je to tedy důvod pro oduznání. Spousta z voličů jsou také státní zaměstnanci, kteří když nejsou na té správné demonstraci vládní strany, také mohou rychle přijít o místo.

Lidovky: Máte nějaký skutečně bizarní případ?
V Albánii jsem byl takto v jedné z volebních místností jako pozorovatel. Během průběhu voleb se nic špatného nestalo. Jenže pak se volební místnosti zavřely. Vyzvali nás, abychom místnost opustili, což jsme odmítli. Rozhodli se to tedy udělat v naší přítomnosti. Tajemníkovi vyrvali razítko z ruky, praštili ho a srazili na zem. Následně orazítkovali stohy prázdných lístků a se zaškrtnutým kandidátem vládní strany je naházeli do urny. Takových taktik je celý seznam, začíná to už v předvolební kampani, když třeba opozice neměla žádný přístup do médií. To jsou ale příklady z minulosti, předpokládám, že dnes je situace nyní klidnější.

Lidovky: Existuje ještě ze strany Srbů možnost agrese přímo v Kosovu?
Zcela určitě ne. Budou velice opatrní, ostatně Spojené státy mají v Kosovu permanentní vojenskou základnu. Kdyby ale bylo Kosovo legálně i v praxi integrální součástí Srbska, americká základna by zmizela v nejrychlejším možném termínu. Třeba by ale, a teď spekuluji, byla součástí nějaké dohody, díky které by tam třeba na dalších 99 let zůstala. Nemyslím ale, že Srbové nyní mají v ruce kartu, která by jim dávala sebemenší výhodu. Oni doufali v „neprůstřelnost“ verdiktu Mezinárodního soudního tribunálu, nyní se snaží o diplomatickou ofensivu.

Lidovky: Takže Srbsku nezbývá, než být servilní?
Servilní zcela jistě ne, ale už ustoupilo, kam až to bylo možné. Dál už je jen propast. Nyní je na Evropské unii, zda vyjde nějakým způsobem vstříc. Srbové pochopitelně vědí, že musí mít nějakou formu každodenní dohody s Kosovem, aby vedle sebe mohli fungovat. To ale neznamená, že jsou ochotni formálně uznat Kosovu samostatnost.